

РОЗДІЛ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.21

ПРИПИНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ШЛЯХОМ РЕОРГАНІЗАЦІЇ

TERMINATION OF ECONOMIC LEGAL PERSONALITY OF JOINT STOCK COMPANIES THROUGH REORGANIZATION

Гарагонич О.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного,
господарського права та процесу
Академії адвокатури України*

Статтю присвячено дослідженню питань припинення господарської правосуб'єктності акціонерних товариств шляхом реорганізації. У статті автор аналізує правову природу реорганізації як форми припинення господарської правосуб'єктності, її види, форми та порядок проведення. Особлива увага приділяється дослідженню проблем, пов'язаних із реорганізацією акціонерних товариств.

Ключові слова: припинення господарської правосуб'єктності, акціонерне товариство, реорганізація, перетворення, злиття, приєднання, поділ.

Статья посвящена исследованию вопросов прекращения хозяйственной правосубъектности акционерных обществ путем реорганизации. В статье автор анализирует правовую природу реорганизации как формы прекращения экономической правосубъектности, ее виды, формы и порядок проведения. Особое внимание уделяется исследованию проблем, связанных с реорганизацией акционерных обществ.

Ключевые слова: прекращение хозяйственной правосубъектности, акционерное общество, реорганизация, преобразование, слияние, присоединение, деление.

The article is devoted to the investigation of the issues of termination of economic legal personality of joint stock companies by reorganization. In the article the author analyzes the legal nature of reorganization as a form of termination of economic personality, its types, forms and procedure. Particular attention is paid to the study of problems associated with the reorganization of joint-stock companies.

Key words: termination of economic personality, joint stock company, reorganization, transformation, accession, merger, division.

Постановка проблеми. Питання припинення господарської правосуб'єктності акціонерних товариств (далі – АТ) шляхом реорганізації у правовій науці та юридичній практиці належать до найбільш складних та проблемних.

Незначна відпрацьованість правового механізму реорганізації, наявність розбіжностей та суперечностей у законодавстві стали причиною численних зловживань та проблем у процесі припинення господарської правосуб'єктності АТ.

Інтенсивна законотворчість протягом останніх років так і не вирішила наявних у цій сфері проблем. Отже, залишається багато проблемних питань припинення господарської правосуб'єктності шляхом реорганізації АТ, які потребують дослідження та належного законодавчого врегулювання. Висока практична значущість наведених питань зумовлює актуальність порушеної проблематики.

Стан опрацювання. Питання реорганізації, зокрема пов'язані з припиненням АТ, досліджувались у працях таких вітчизняних вчених, як Д.В. Жеков [1], О.М. Зубатенко [2], В.В. Рябота [3], Н.І. Шевченко [4; 5], Н.В. Щербаківа [6], Ю.М. Юркевич [7] тощо.

Окремі спеціалізовані дослідження питань, пов'язаних із реорганізацією АТ, проводились і за кордоном. Зокрема, на увагу заслуговують праці таких вчених, як Ю.Г. Березіна [8], А.В. Габов [9], З.В. Галазова [10], Д.В. Жданов [11], Я.С. Кошелєв [12], А.А. Марков [13], В.Я. Рихтерман [14] тощо.

Більшість досліджень проводилася вищеназваними авторами до істотного оновлення господарського законодавства з окреслених питань. Крім того, хоча деякі правові проблеми припинення суб'єктів господарювання досліджувалися, багато теоретичних і практичних питань, з огляду на законодавчі зміни, залишаються нерозробленими або не до кінця розробленими в науковій літературі. У результаті теоретичні розробки зазначених авторів не охоплюють усіх аспектів проблеми припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації, що вимагає необхідність проведення додаткових досліджень.

Метою статті є дослідження проблеми припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації.

Виклад основного матеріалу. Господарська правосуб'єктність АТ – це здатність АТ бути учас-

ником господарських правовідносин, а саме: брати участь у правовідносинах, що виникають у сфері господарювання, шляхом реалізації господарської компетенції та набутих суб'єктивних господарських прав і юридичних обов'язків [15, с. 52].

Господарська правосуб'єктність АТ існує доти, поки існує саме товариство як суб'єкт господарського права.

Господарсько-правова доктрина зважає на те, що припинення АТ як суб'єкта господарського права має наслідком припинення його господарської правосуб'єктності.

В юридичній доктрині домінує підхід, за яким припинення господарських організацій може відбуватись із використанням однієї з двох форм: ліквідації або реорганізації [16, с. 183–211; 17, с. 47; 18, с. 66]. Окремими науковцями ліквідація та реорганізація визначаються як способи припинення [5; 19, с. 200; 20, с. 318; 21, с. 47] або види припинення [22, с. 57].

Нормативну основу застосування таких форм припинення щодо АТ становлять норми господарського законодавства. Так, ст. 59 Господарського кодексу України (далі – ГК України) передбачає, що припинення суб'єкта господарювання здійснюється відповідно до закону [23]. На рівні закону припинення АТ як суб'єкта господарювання регулюється нормами ГК України, Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [24], Закону України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон про АТ) [25], Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» (далі – Закон про держреєстрацію) [26] та ін. Крім того, згідно з ч. 2 ст. 57 ГК України, умови про реорганізацію та ліквідацію суб'єкта господарювання мають бути зазначені в його установчих документах. Аналогічна вимога дублюється і в п. 16 ч. 2 ст. 13 Закону про АТ.

Нормативне закріплення в господарському законодавстві порядку припинення АТ та його деталізація в статуті товариства покликані забезпечити безболісне для інших учасників господарських відносин припинення існування таких господарських організацій з урахуванням як приватних інтересів (акціонерів, найманих працівників, контрагентів тощо), так і публічних інтересів (держави, територіальних громад тощо).

Однією з основних форм припинення АТ як суб'єкта господарювання, що має наслідком припинення його господарської правосуб'єктності, є реорганізація. Принагідно варто зауважити, що окремі представники галузевих правових наук оспорожують можливість припинення правосуб'єктності внаслідок реорганізації [27, с. 18; 28, с. 14; 29, с. 90; 30, с. 108] або ж наголошують на тому, що у разі реорганізації мову можна вести тільки про «порівнянне припинення» [31, с. 143].

Попри те, що термін «реорганізація» є традиційним для вітчизняного законодавства, його нормативне визначення відсутнє. Зазвичай законодавець обмежується описом форм реорганізації крізь при-

зму передачі у порядку правонаступництва майна, прав та обов'язків від реорганізованої юридичної особи до правонаступника (правонаступників).

Через відсутність легального визначення реорганізації сучасний стан наукових розробок цієї проблематики характеризується різноманітним підходом до визначення сутності цього правового поняття і його юридичної природи. Зокрема, у правовій науці сформувалися підходи, за якими реорганізацію пропонують розглядати як:

1) припинення юридичних осіб, що супроводжується правонаступництвом [32, с. 355–356; 33, с. 57; 34; 35, с. 15–16; 36, с. 25; 37, с. 84];

2) спосіб створення та/або припинення юридичної особи [11, с. 14; 38, с. 7–8; 39, с. 17; 40, с. 203–204; 41, с. 35];

3) зміну майнового становища юридичної особи у порядку правонаступництва [42, с. 5–6; 43, с. 77–80];

4) правонаступництво (універсальне [44, с. 7–8] або універсальне та сингулярне [45, с. 374–375]);

5) цивільно-правову угоду [46; 47].

З огляду на відсутність єдиного підходу до визначення реорганізації з'ясування сутності цього поняття варто продовжити через дослідження ознак реорганізації. Дослідженню ознак реорганізації у правовій науці увагу приділяло багато дослідників [9, с. 230–264; 12; 20, с. 318–319; 44, с. 8–9; 45, с. 375; 48, с. 157].

Аналіз зазначених досліджень та норм чинного законодавства дає підстави виділити такі ознаки реорганізації АТ:

1) *правонаступництво, в порядку якого відбувається передання всього майна, прав та обов'язків реорганізованого АТ іншим підприємницьким товариствам – правонаступникам.* Як зазначає П.А. Марков, подальша доля майнової маси реорганізованої організації визначається вибором тої чи іншої форми реорганізації і підлягає обов'язковому оформленню в передавальному акті або розподільчому балансі [13, с. 7–8]. Правонаступництво – це базова ознака, за якою відмежовують реорганізацію від ліквідації як форми припинення господарських організацій;

2) *виключна законодавча формалізація процедури реорганізації АТ.* Так, ч. 6 ст. 83 Закону про АТ містить імперативні вимоги щодо визначення порядку, за яким має здійснюватися процедура реорганізації АТ шляхом злиття, приєднання, поділу, виділу, а ст. 87 – щодо порядку реорганізації шляхом перетворення;

3) *реорганізація опосередковується юридичним складом – сукупністю визначених господарським законодавством юридичних фактів, настання яких необхідне для проведення реорганізації;*

4) *законодавче закріплення заходів із забезпечення інтересів кредиторів та акціонерів товариства, що реорганізується;*

5) *обмеження переліку організаційно-правових форм господарських організацій, яким можуть передаватись у порядку правонаступництва майно, права та обов'язки реорганізованого АТ.* Так, згідно

з ч. 1 ст. 79 Закону про АТ правонаступником АТ за наслідками реорганізації може бути тільки підприємницьке товариство;

6) *реорганізація АТ призводить до зміни суб'єктного складу господарських правовідносин за участю реорганізованого товариства. Суб'єктом наявних правовідносин замість реорганізованого господарського товариства стає правонаступник – створений у процесі реорганізації новий суб'єкт або такий, що вже існує* [49, с. 67];

7) *реорганізація АТ є зворотним процесом. Рішення про реорганізацію може бути відмінено (скасовано) загальними зборами акціонерів. Порядок дій у разі відміни (скасування) рішення про реорганізацію АТ визначається ч. 10 ст. 17 Закону про держреєстрацію, нормами Порядку здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання, затвердженого рішенням НКЦПФР від 9 квітня 2013 р. № 520 [50] та Порядку скасування реєстрації випусків акцій, затвердженого рішенням НКЦПФР від 23 квітня 2013 р. № 737 [51].*

Попри виділення загальних ознак реорганізації АТ, варто зауважити, що її проведення на практиці може характеризуватися певними особливостями, зумовленими специфікою відповідного виду чи форми реорганізації.

Залежно від підстав реорганізації АТ можна виділити два її види:

1) добровільна реорганізація, яка здійснюється з ініціативи самого АТ на підставі рішення загальних зборів акціонерів;

2) примусова реорганізація – адміністративно-господарська санкція, яка застосовується виключно у випадках, передбачених законом, за рішенням суду або уповноваженого державного органу. Наприклад, згідно із ч. 3 ст. 40 ГК України, у разі якщо суб'єкти господарювання зловживають монополією становищем на ринку, Антимонопольний комітет України (далі – АМК України) має право прийняти рішення про примусовий поділ монополієвих утворень. Аналогічна норма міститься у ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [52].

Особливості припинення господарської правосуб'єктності АТ також можуть зумовлюватися формою реорганізації товариства. Так, відповідно до Закону про АТ реорганізація АТ може здійснюватися у формі:

1) злиття АТ – виникнення нового АТ-правонаступника з передачею йому згідно з передавальними актами усього майна, всіх прав та обов'язків двох або більше АТ одночасно з їх припиненням. При цьому АТ може брати участь у злитті лише з іншим АТ (ч. 1 ст. 83);

2) приєднання АТ – припинення АТ (кількох товариств) із передачею ним (ними) згідно з передавальним актом усього свого майна, прав та обов'язків іншому АТ – правонаступнику (ч. 1 ст. 84);

3) поділ АТ – припинення АТ із передачею усього його майна, прав та обов'язків двом чи більше новим

АТ – правонаступникам згідно з розподільним балансом (ч. 1 ст. 85);

4) перетворення АТ – зміна організаційно-правової форми АТ із його припиненням та передачею усього майна, прав і обов'язків підприємницькому товариству – правонаступнику згідно з передавальним актом (ч. 1 ст. 87);

5) виділ АТ – створення одного чи кількох АТ із передачею йому (їм) згідно з розподільним балансом частини майна прав та обов'язків АТ, з якого здійснюється виділ, без припинення такого АТ (ч. 1 ст. 86).

Принагідно варто зауважити, що, відповідно до абз. 4 ч. 1 ст. 80 Закону про АТ, товариство не може одночасно здійснювати злиття, приєднання, поділ, виділ та/або перетворення. Тобто законом прямо забороняється можливість припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації, яку в юридичній літературі називають «змішаною» [16, с. 195–196; 53, с. 14; 54, с. 1587], «сумісною» [40, с. 204], «комбінованою» [3, с. 21] чи «складною» [55, с. 186] і яка полягає в одночасному поєднанні кількох форм реорганізації.

Здійснення реорганізації в одній із п'яти форм дає господарюючим суб'єктам змогу максимально ефективно вирішувати поставлені перед ними завдання. Вибір тієї чи іншої форми, як правило, зумовлений прагненням: підвищити ефективність управління організацією, набутти нові активи (об'єднати активи компаній), підвищити інвестиційну привабливість господарюючого суб'єкта, відособити частину активів юридичної особи для створення на її базі нового суб'єкта, вирішити внутрішньокорпоративні конфлікти засновників (учасників) господарюючого суб'єкта тощо [8, с. 3].

Попри те, що законодавцем визначено п'ять форм реорганізації АТ, застосування тільки чотирьох із них призводить до припинення господарської правосуб'єктності товариства і припинення його існування як суб'єкта права. У зв'язку з цим варто розрізняти поняття «реорганізація АТ» і «припинення АТ шляхом реорганізації».

Так, поняття «реорганізація АТ» є ширшим, оскільки включає можливість використання всіх п'яти форм реорганізації. Натомість поняття «припинення АТ шляхом реорганізації» не включає такої форми реорганізації, як виділ. На думку деяких вчених, до припинення існування юридичної особи, зокрема АТ, не призводить і використання такої форми реорганізації, як перетворення [5, с. 105–118; 56, с. 33; 57, с. 16; 58, с. 599]. З такою позицією ми погодитись не можемо, адже згідно із ч. 1 ст. 87 Закону про АТ перетворенням товариства визнається зміна організаційно-правової форми АТ із його припиненням та передачею усього майна, прав і обов'язків підприємницькому товариству – правонаступнику за передавальним актом.

Сукупність визначених господарським законодавством юридичних фактів, настання яких необхідне для припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації, утворюють юридичний склад.

Порядок послідовних юридичних фактів, що утворюють юридичний склад реорганізації, знахо-

дять нормативне закріплення в юридичній конструкції інституту реорганізації, яка являє собою відпрацьовану наукою і закріплену в законодавстві типову схему побудови юридичних фактів, прав, обов'язків, відповідальності суб'єктів права, що беруть участь у процедурі реорганізації, реалізація яких дає змогу досягти одноактної передачі прав та обов'язків від одного господарського товариства до іншого, з можливістю одночасної зміни статусу господарського товариства, яке їх передає [44, с. 8].

Конкретні елементи юридичного складу, що опосередковує припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації, залежать від виду та форми реорганізації АТ. Вони можуть бути поділені на базові (включаються до юридичного складу в обов'язковому порядку) та факультативні (включаються до юридичного складу тільки в випадках, передбачених законом).

Базовими елементами юридичного складу, що опосередковує припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації, є:

1. *Прийняття рішення про припинення АТ шляхом реорганізації.* Таке рішення може прийматися загальними зборами АТ, а у випадках, передбачених законом, – судом або відповідними органами влади (ч. 1 ст. 80 Закону про АТ). У випадку, передбаченому ч. 4 ст. 84 Закону про АТ, рішення про припинення АТ шляхом реорганізації у формі приєднання також може бути прийнято наглядовою радою АТ, до якого приєднується товариство, що припиняється.

Проте право на «запуск» юридичного складу, що опосередковує припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації, з ініціативи самого товариства не є абсолютним. Так, із метою дотримання прав та законних інтересів учасників фондового ринку, законодавством встановлені окремі обмеження на прийняття рішень про реорганізацію АТ. Зокрема, згідно із п. 6 розділу I Порядку здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання, затвердженого рішенням НКЦПФР від 9 квітня 2013 р. № 520, у разі злиття, поділу або приєднання рішення про припинення АТ може бути прийнято тільки за умови реєстрації звіту про результати публічного або приватного розміщення акцій та/або видачі свідоцтва про реєстрацію попереднього випуску акцій.

У разі прийняття рішення про припинення АТ шляхом реорганізації загальні збори акціонерів також мають визначити й основні параметри проведення реорганізації. З цієї метою на загальних зборах, які прийняли рішення про реорганізацію АТ, має бути створено комісію з припинення товариства, до якої перейдуть повноваження з управління справами АТ, і обрано її персональний склад (ч.ч. 3, 4 ст. 105 ЦК України), а також затверджено умови договору про злиття (приєднання) або плану поділу (виділу, перетворення) (ч. 5 ст. 81 Закону про АТ).

2. *Державна реєстрація рішення про припинення АТ шляхом реорганізації.* З цієї метою, від-

повідно до ч. 1 ст. 105 ЦК України, товариство протягом трьох робочих днів із моменту прийняття загальними зборами рішення про ліквідацію АТ має повідомити державного реєстратора про це шляхом подання визначених у ч. 9 ст. 17 Закону про держреєстрацію документів.

3. *Зупинення обігу акцій АТ.* Включення цього елемента до аналізованого юридичного складу необхідне, насамперед, для «фіксації» переліку акціонерів, які у подальшому набувають статусу акціонера (учасника, члена) у товаристві- правонаступнику реорганізованого АТ. Для зупинення обігу акцій АТ подає до НКЦПФР протягом 10 робочих днів із дати прийняття рішення про припинення документи, оформлені за вимогами Порядку скасування реєстрації випусків акцій, затвердженого рішенням НКЦПФР від 23 квітня 2013 р. № 737 (у разі перетворення або приєднання), або Порядку здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання, затвердженого рішенням НКЦПФР від 9 квітня 2013 р. № 520 (у разі злиття, поділу або приєднання).

4. *Задоволення вимог кредиторів АТ.* Проблема захисту прав кредиторів у процесі реорганізації перебуває в центрі уваги багатьох дослідників [35; 54; 59; 60]. Це пов'язано з тим, що на практиці ця категорія учасників господарських правовідносин є завжди найменш захищеною від зловживань у процесі реорганізації. З метою мінімізації ризиків кредиторів АТ у процесі його реорганізації законодавцем запроваджено механізм задоволення їх вимог.

Цей механізм передбачає, що АТ протягом 30 днів із дати прийняття рішення про припинення товариства шляхом реорганізації зобов'язане письмово повідомити про це кредиторів товариства й опублікувати в офіційному друкованому органі повідомлення про ухвалене рішення. Публічне АТ зобов'язане також повідомити про прийняття такого рішення кожному фондову біржу, на якій воно пройшло процедуру лістингу.

Кредитор, вимоги котрого до АТ, діяльність якого припиняється внаслідок реорганізації, не забезпечені договорами застави чи поруки, протягом 20 днів після надіслання йому повідомлення про припинення товариства може звернутися з письмовою вимогою про здійснення на вибір товариства однієї з таких дій: забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договорів застави чи поруки, дострокового припинення або виконання зобов'язань перед кредитором та відшкодування збитків, якщо інше не передбачено правочином між товариством та кредитором. У разі якщо кредитор не звернувся протягом вказаного строку до АТ із письмовою вимогою, вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо зобов'язань перед ним. Реорганізація АТ не може бути завершена до задоволення вимог, заявлених кредиторами (ст. 82 Закону про АТ).

Разом із тим у разі реорганізації банку шляхом перетворення до таких правовідносин не застосовуються норми законодавства щодо припинення АТ,

зокрема щодо задоволення вимог кредиторів. Так, згідно з ч. 3 ст. 26 Закону України «Про банки і банківську діяльність» під час проведення реорганізації банку шляхом перетворення кредитори не мають права вимагати від банку припинення чи дострокового виконання зобов'язання [61].

5. *Конвертація акцій АТ, яке припиняється*, в акції АТ – правонаступника/ів (у разі поділу, приєднання, злиття) або в частки (паї) підприємницького товариства – правонаступника (у разі перетворення) та розміщення серед їх акціонерів (розподіл серед учасників). Вимоги щодо конвертації акцій АТ, що припиняються шляхом реорганізації, визначено нормами Порядку скасування реєстрації випусків акцій, затвердженого рішенням НКЦПФР від 23 квітня 2013 р. № 737 (у разі перетворення або приєднання), та Порядку здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання, затвердженого рішенням НКЦПФР від 9 квітня 2013 р. № 520 (у разі злиття, поділу або приєднання). Метою включення цього елемента до юридичного складу, що опосередковує припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації, є забезпечення набуття всіма акціонерами (їх правонаступниками) такого АТ, акції яких не були викуплені, статусу акціонера (учасника) у товаристві- правонаступнику АТ.

6. *Прийняття рішення про затвердження передавального акта (у разі злиття, приєднання, перетворення) або розподільчого балансу (у разі поділу)*. Таке рішення може прийматися загальними зборами АТ (п. 7 ч. 6 ст. 83 Закону про АТ). Виняток передбачено ч. 4 ст. 84 Закону про АТ: якщо АТ, до якого здійснюється приєднання, належать понад 90% простих акцій товариства, що приєднується, приєднання не спричиняє необхідності внесення змін до статуту товариства, до якого здійснюється приєднання, пов'язаних зі змінами прав його акціонерів, від імені товариства, до якого здійснюється приєднання, рішення про затвердження передавального акта може прийматися його наглядовою радою. Включення такого елемента до аналізованого юридичного складу зумовлено тим, що у разі припинення АТ шляхом реорганізації завжди виникає необхідність визначити подальшу долю майна і всіх пов'язаних із господарською діяльністю товариства прав та обов'язків.

7. *Скасування реєстрації випуску акцій* здійснюється відповідно до Порядку скасування реєстрації випусків акцій, затвердженого рішенням НКЦПФР від 23 квітня 2013 р. № 737 (у разі перетворення або приєднання), та Порядку здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання, затвердженого рішенням НКЦПФР від 9 квітня 2013 р. № 520 (у разі злиття, поділу або приєднання).

8. *Державна реєстрація припинення* товариства в результаті його реорганізації. З цією метою державному реєстратору подаються документи,

визначені у ч. 13 ст. 17 Закону про держреєстрацію. Саме з дати внесення до ЄДР відповідного запису реорганізації АТ, відповідно до ч. 6 ст. 80 Закону про АТ, вважається завершеною, а господарська правосуб'єктність товариства – припиненою. З цієї датою також пов'язане визначення моменту передачі всього майна, всіх прав та обов'язків АТ, господарську правосуб'єктність якого (яких) припинено, до підприємницьких товариств – правонаступників.

Залежно від форми реорганізації та інших, визначених законом обставини до юридичного складу, що опосередковує припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації, також можуть включатися факультативні елементи, до яких може бути віднесено:

– *одержання згоди відповідних державних органів на припинення АТ*. Наприклад, отримання такої згоди згідно з абз. 3 ч. 1 ст. 80 Закону про АТ може вимагатися у разі злиття або приєднання за участю АТ. Так, АТ, стосовно яких здійснюється або має здійснитися злиття чи приєднання і які відповідають критеріям, визначеним ст. 24 Закону України «Про захист економічної конкуренції», попередньо мають одержати дозвіл АМК України на концентрацію [52]. Необхідність отримання дозволу АМК України зумовлена тим, що об'єднання бізнесу для економіки країни може мати не тільки позитивний, але й негативний ефект, який може призвести до серйозних порушень як приватних, так і публічних інтересів. Із метою запобігання негативним наслідкам вводяться державний контроль і нагляд у процесі здійснення господарської діяльності (ст. 19 ГК України) у вигляді обов'язкового отримання згоди АМК України [6, с. 42–43]. Також, відповідно до ст. 27 Закону України «Про банки і банківську діяльність», реорганізація за рішенням власників банку здійснюється згідно із законодавством України про господарські товариства за умови надання попереднього дозволу НБУ на реорганізацію банку та затвердження Національним банком України плану реорганізації банку. Порядок отримання такого дозволу регулюється Положенням про особливості реорганізації банку за рішенням його власників, затвердженим постановою Правління НБУ від 27 червня 2008 р. № 189 [62];

– *обов'язковий викуп акцій в акціонерів АТ*, яке прийняло рішення про реорганізацію. Право акціонера на обов'язковий викуп належних йому акцій в юридичній літературі отримало назву «право на незгоду» [63, с. 89; 64, с. 55]. Цей елемент включався до юридичного складу за умови, якщо акціонер зареєструвався для участі у загальних зборах та голосував проти прийняття загальними зборами такого рішення (п. 1 ч. 1 ст. 68 Закону про АТ). Механізм обов'язкового викупу акцій дає змогу акціонерам оперативного вийти з корпоративних відносин, які втратили для них інтерес внаслідок прийняття рішення про припинення АТ шляхом реорганізації;

– *анулювання викуплених товариством акцій* (абз. 2 ч. 4 ст. 83, абз. 3 ч. 5 ст. 84, абз. 2 ч. 4 ст. 85, абз. 2 ч. 4 ст. 87 Закону про АТ). Детально порядок анулювання викуплених АТ акцій і пов'язані з цим

проблеми нами аналізувались в окремих публікаціях [65; 66].

Попри доволі детальну нормативну регламентацію процедури реорганізації АТ і значну увагу в юридичній літературі до питань припинення АТ шляхом реорганізації, у законодавстві та правозастосовній практиці України залишається ще чимало не вирішених проблем.

До основних проблем припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації, що потребують нагального вирішення, належать такі:

– відсутність єдності в термінології щодо позначення реорганізації як форми припинення АТ. Зокрема, у Законі про АТ замість усталеного терміна «реорганізація» вживається словосполучення «передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим підприємницьким товариствам – правонаступникам». Із метою економії нормативного матеріалу та уніфікації термінології з питань припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації вважаємо доцільним використання в Законі про АТ та інших нормативно-правових актах традиційного для правової системи України терміна «реорганізація»;

– блокування кредитором АТ реорганізації товариства шляхом зловживання своїми правами. Підставою для такого блокування є положення абз. 2 ч. 2 ст. 82 Закону про АТ, згідно з якою злиття, приєднання, поділ, виділ або перетворення не можуть

бути завершені до задоволення вимог, заявлених кредитором;

– неможливість анулювання викуплених акцій і зменшення статутного капіталу в АТ із низькою капіталізацією і малим розміром статутного капіталу;

– непропорційність співвідношення здійснення прав акціонерів, наприклад, у разі приєднання або злиття, за участю АТ з істотною різницею у розмірі статутних капіталів;

– нерегульованість процедури примусової реорганізації АТ.

Висновки. Припинення господарської правосуб'єктності АТ шляхом реорганізації – це визначена господарським законодавством процедура, застосування якої передбачає послідовне настання юридичних фактів, що утворюють юридичний склад, і яка призводить до припинення існування АТ як суб'єкта господарського права і передачі у порядку правонаступництва всього майна, прав та обов'язків товариства іншим підприємницьким товариствам – правонаступникам.

Як свідчить проведене дослідження, чинне законодавство України з питань реорганізації АТ знаходиться на стадії свого становлення, характеризується неузгодженістю, внутрішніми суперечностями і не вирішує основного завдання – цивілізованого виходу зі сфери господарських відносин таких суб'єктів господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жеков Д.В. Припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Д.В. Жеков. – Одеса, 2015. – 22 с.
2. Зубатенко О.М. Припинення суб'єктів господарювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / О.М. Зубатенко. – Донецьк, 2008. – 18 с.
3. Рябота В.В. Захист прав акціонерів при злитті та поглинанні акціонерних товариств в Україні [Монографія] / В.В. Рябота. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2007. – 159 с.
4. Шевченко Н.І. Правове регулювання припинення господарських товариств шляхом реорганізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Н.І. Шевченко. – К., 2012. – 19 с.
5. Шевченко Н.І. Реорганізація як спосіб припинення господарських товариств [Монографія] / Н.І. Шевченко. – К.: Ліра-К, 2014. – 216 с.
6. Щербакова Н.В. Правовое регулирование слияния и присоединения хозяйственных обществ [Монография] / Н.В. Щербакова. – Донецк: Вебер, 2007. – 258 с.
7. Юркевич Ю.М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом [Монографія] / Ю.М. Юркевич. – Хмельницький: Цюпак, 2010. – 224 с.
8. Березина Ю.Г. Формы реорганизации юридических лиц по гражданскому законодательству Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ю.Г. Березина. – М., 2013. – 29 с.
9. Габов А.В. Теория и практика реорганизации (правовой аспект) / А.В. Габов. – М.: Статут, 2014. – 880 с.
10. Галазова З.В. Институт реорганизации юридического лица: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / З.В. Галазова. – М., 2015. – 22 с.
11. Жданов Д.В. Реорганизация акционерных обществ в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Д.В. Жданов. – М., 2001. – 27 с.
12. Кошелев Я.С. Гражданско-правовые аспекты реорганизации акционерных обществ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Я.С. Кошелев. – Краснодар, 2012. – 33 с.
13. Марков П.А. Теория реорганизации коммерческих юридических лиц: автореф. дис. ... д-ра юр. наук: 12.00.03 / П.А. Марков. – М., 2011. – 56 с.
14. Рихтерман В.Я. Правовое регулирование принудительной реорганизации акционерных обществ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В.Я. Рихтерман. – М., 2010. – 26 с.
15. Гарагонич О.В. Поняття та елементи господарської правосуб'єктності акціонерних товариств / О.В. Гарагонич // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 3. – С. 47–53.
16. Актуальні проблеми господарського права [навч. посіб.] / За ред. В.С. Щербини. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 528 с.
17. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права [монографія] / В.С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.
18. Вінник О.М. Господарське право: Курс лекцій / О.М. Вінник. – К.: Атіка, 2004. – 624 с.
19. Хозяйственный кодекс Украины. Научно-практический комментарий / Под общ. ред. А.Г. Бобковой. – Харьков: Изд-во ФЛ-П Вапнярчук Н.Н., 2008. – 1296 с.
20. Кравчук В.М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах [Монографія] / В.М. Кравчук. – Львів: Край, 2009. – 464 с.
21. Саргсян А.А. Гражданско-правовое регулирование процедуры ликвидации хозяйственных обществ в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А.А. Саргсян. – М., 2017. – 216 с.

22. Короед С.О. Проблема правонаступництва в цивільному і господарському судочинстві при реорганізації (злитті) юридичних осіб / С.О. Короед // Судова апеляція. – 2016. – № 2(43). – С. 55–60.
23. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
24. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
25. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514–VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.
26. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755–IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 25. – Ст. 1172.
27. Оніщик Ю.В. До питання про момент виникнення, зміни та припинення податкової правосуб'єктності організації – платника податку / Ю.В. Оніщик // Адвокат. – 2009. – № 1(100). – С. 16–19.
28. Аксёнова Е.В. Реорганизация юридических лиц по законодательству Российской Федерации: проблемы теории и практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е.В. Аксёнова. – М., 2006. – 28 с.
29. Перепелица М.А. Правовое регулирование статуса плательщиков налогов и сборов в Украине [Монография] / М.А. Перепелица. – Х.: Легас, 2003. – 116 с.
30. Жеков Д. Понятие реорганизации юридического лица: законодательный и доктринальный подходы / Д. Жеков // Jurnalul juridic national: teorie i practica. – 2014. – № 4. – С. 105–108.
31. Дорошенко Л.М. Поняття припинення суб'єкта господарювання / Л.М. Дорошенко // Університетські наукові записки. – 2008. – № 1(25). – С. 138–143.
32. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права / С.Н. Братусь. – М.: Госюриздат, 1950. – 367 с.
33. Короед С.О. Проблема правонаступництва в цивільному і господарському судочинстві при реорганізації (злитті) юридичних осіб / С.О. Короед // Судова апеляція. – 2016. – № 2(43). – С. 55–60.
34. Суханов Е.А. Реорганизация акционерных обществ и других юридических лиц / Е.А. Суханов // Хозяйство и право. – 1996. – № 1. – С. 29–40.
35. Агапова О.И. Защита прав кредиторов при реорганизации юридических лиц: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.И. Агапова. – М., 2007. – 31 с.
36. Реорганизация и ликвидация юридических лиц по законодательству России и стран западной Европы / М.И. Брагинский, Т.М. Медведева, А.В. Тимофеев и др. – М.: Юрист, 2000. – 206 с.
37. Петров Є.В. До питання про форми реорганізації господарських товариств / Є.В. Петров // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2014. – Випуск 24. – Том 2. – С. 82–85.
38. Мартышкин С.В. Понятие и признаки реорганизации юридического лица: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С.В. Мартышкин. – Волгоград, 2000. – 26 с.
39. Черевко П.П. Створення юридичних осіб приватного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / П.П. Черевко. – К., 2009. – 26 с.
40. Предпринимательское право Российской Федерации: учебник / отв. ред. Е.П. Губин, П.Г. Лахно. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма: Инфра-М, 2017. – 992 с.
41. Сіщук Л.В. Реорганізація юридичних осіб: теоретико-правові аспекти / Л.В. Сіщук // Приватне право і підприємництво. – 2015. – Вип. 14. – С. 32–36.
42. Коровайко А.В. Реорганизация хозяйственных обществ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А.В. Коровайко. – М., 2000. – 24 с.
43. Єфименко А.П. Регулювання припинення (реорганізації) та ліквідації юридичних осіб за проектом Цивільного кодексу України / А.П. Єфименко // Право України. – 2002. – № 10. – С. 77–82.
44. Бакулина Е.В. Совершенствование правового регулирования реорганизации хозяйственных обществ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е.В. Бакулина. – М., 2004. – 26 с.
45. Кібенко О.Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Серія «Юридичний радник» / О.Р. Кібенко. – Х.: Страйд, 2005. – 432 с.
46. Наумов О.А. О защите прав кредиторов при реорганизации должников / О.А. Наумов // Арбитражная практика. – 2001. – № 7. – С. 4–7.
47. Архипов Б.П. Юридическая природа фактического состава, опосредующего реорганизацию акционерного общества / Б.П. Архипов // Законодательство. – 2002. – № 3. – С. 46–55.
48. Сіщук Л.В. Теоретико-методологічні підходи до розуміння поняття реорганізації / Л.В. Сіщук // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2013. – Вип. 33. – С. 148–161.
49. Щербакова Н.В. Поняття реорганізації як способу припинення підприємств, його відмінність від ліквідації / Н.В. Щербакова // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 2. – С. 65–69.
50. Порядок здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання, затверджений рішенням НКЦПФР від 9 квітня 2013 р. № 520 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 41. – Ст. 1493.
51. Порядок скасування реєстрації випусків акцій, затверджений рішенням НКЦПФР від 23 квітня 2013 р. № 737 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 46. – Ст. 1659.
52. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210–III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
53. Юркевич Ю.М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ю.М. Юркевич. – К., 2009. – 19 с.
54. Данилова Ж.В. Формы реорганизации и права кредиторов / Ж.В. Данилова // Право и политика. – 2013. – № 11. – С. 1579–1590.
55. Вінник О.М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення [монографія] / О.М. Вінник. – К.: Атіка, 2003. – 352 с.
56. Кот О.О. Перехід прав кредиторів. Історія. Теорія. Законодавство / О.О. Кот. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 160 с.
57. Шевченко Н.І. Особливості припинення господарських товариств шляхом реорганізації / Н.І. Шевченко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 10. – С. 16–19.
58. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. – Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2017. – 952 с.

59. Киящук И.Т. Защита прав акционеров и иных заинтересованных лиц в процессе реорганизации акционерных обществ в форме слияния и присоединения по праву Российской Федерации и стран Европейского Союза: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / И.Т. Киящук. – М., 2011. – 22 с.
60. Петров Є.В. Задоволення вимог кредиторів при реорганізації та ліквідації юридичних осіб / Є.В. Петров // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 7. – С. 143–147.
61. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 року № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
62. Положення про особливості реорганізації банку за рішенням його власників, затверджене постановою Правління Національного банку України від 27 червня 2008 р. № 189 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 70. – Ст. 2367.
63. Сороченко А. Проблеми реалізації акціонерами «права на незгоду» за законодавством України / А. Сороченко // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 8. – С. 89–93.
64. Цікало В.І. Умови здійснення та захисту права акціонера на обов'язковий викуп акцій товариством / В.І. Цікало // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 10. – С. 52–56.
65. Гарагонич О.В. Правові аспекти анулювання викуплених акціонерним товариством акцій / О.В. Гарагонич // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2014. – № 5. – С. 59–66.
66. Гарагонич О.В. Анулювання викуплених акціонерним товариством акцій без зміни розміру статутного капіталу / О.В. Гарагонич // Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Економіко-правові дослідження в XXI столітті: актуальні проблеми розвитку публічної власності» (24–31 березня 2014 р., м. Донецьк) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hozpravo.com.ua/conferences/uchastnik>.